

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Waardebepaling wooncomplex Gran Vista, Amsterdam

Eijkelboom, G.; Vermeer, G.

Publication date

2017

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Eijkelboom, G., & Vermeer, G. (2017). *Waardebepaling wooncomplex Gran Vista, Amsterdam*. Genootschap Amstelodamum.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

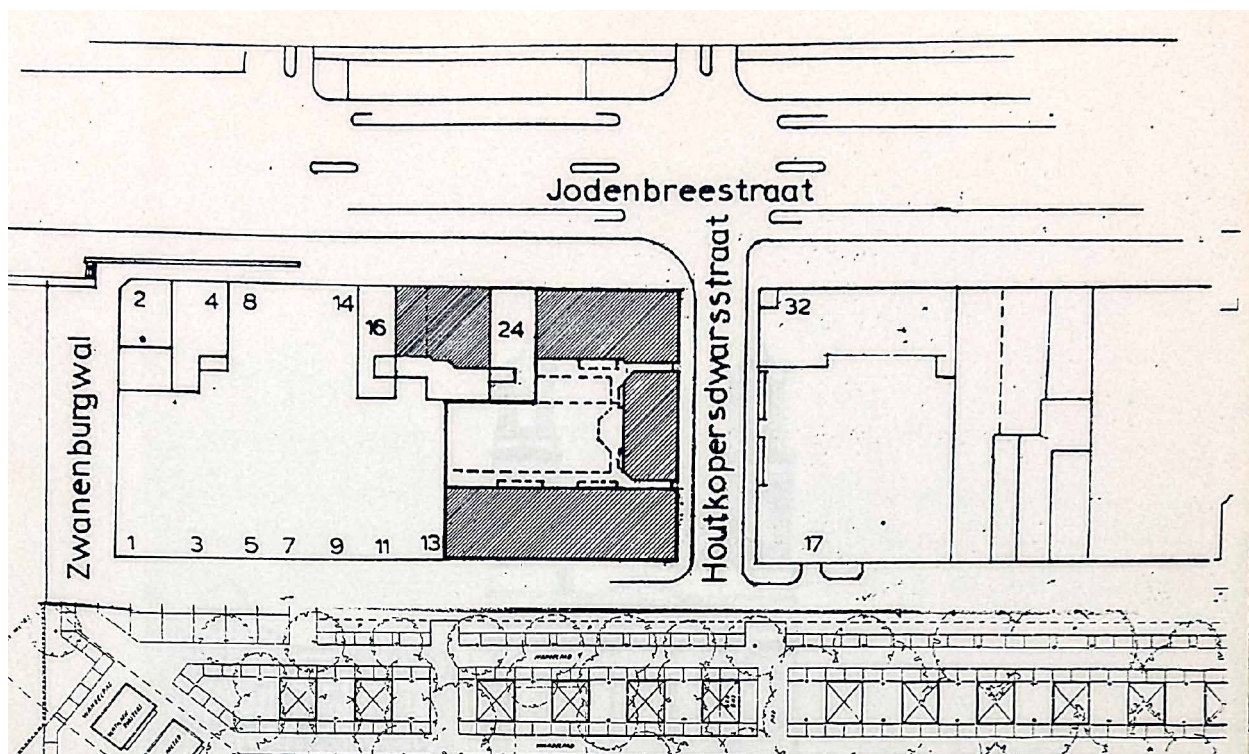
Waardebepaling

wooncomplex Gran Vista, Amsterdam

Gert Eijkelboom en Gerrit Vermeer
Genootschap Amstelodamum, Erfgoedcommissie

oktober 2017

Afb. 1. Situering Gran Vista (gearceerd). Tekening Dik Tuijnman. Archief Dik Tuijnman.

Identificatie

Naam: Gran Vista

Adres: Jodenbreestraat 20-22, 54-92, Waterlooplein 31-125

Architect: Th.A.P.C. (Dik) Tuijnman

Opdrachtgever: Gemeentelijk Woningbedrijf

Ontwerptijd: 1978-1981

Bouwtijd: 1981-1984

Geschiedenis

Het project

Het project kwam tot stand in een periode waarin de wederopbouwplannen met brede doorbraken voor verkeerswegen en plannen voor grootschalige kantoorfuncties het veld ruimden voor een meer behoudende aanpak, waarin de bestaande stedelijke structuren het uitgangspunt vormden en de woonfunctie, aangevuld met gemengde kleinschalige bestemmingen, centraal bleef staan. Na een periode van grootschalige sloop, vooral ook in de Nieuwmarktbuurt, begon in de loop van de jaren zeventig de stadsvernieuwing, met een zorgvuldige inpassing van blokken met voornamelijk woningen in de gaten binnen het bestaande stedelijke weefsel. Gran Vista behoort tot de vroegste voorbeelden van de stadsvernieuwing die, voorbereid in de jaren zeventig, in de jaren tachtig momentum kreeg.

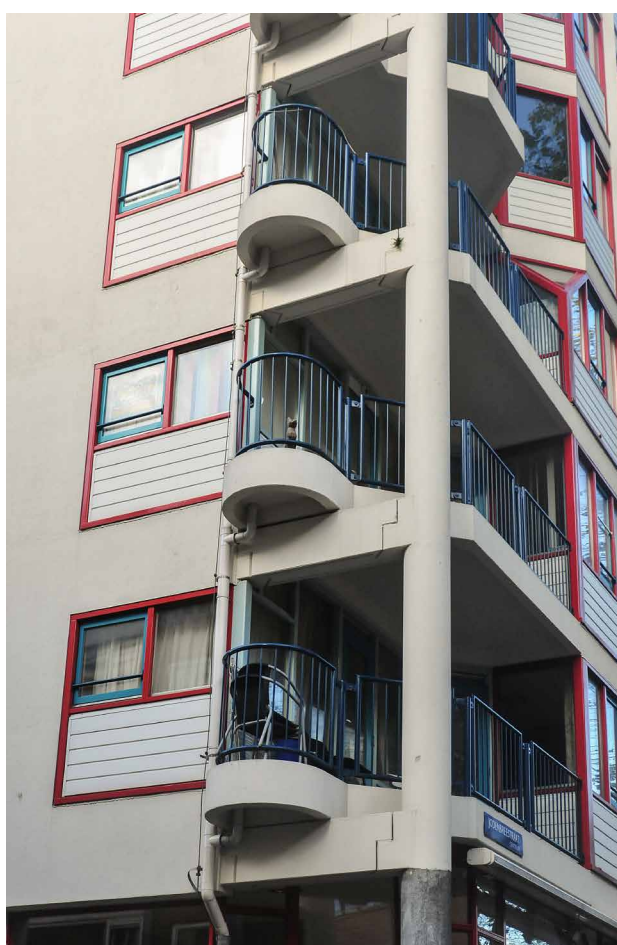
Het gat in het blok met het Rembrandthuis, dat met Gran Vista werd gevuld, was ontstaan door ontakeling van panden tijdens de Tweede Wereldoorlog en daaropvolgende sloop. Daarna bleef het terrein lang braak liggen. In de oorspronkelijke plannen had het blok een kantoorbestemming moeten krijgen. De planvorming van deze kantoren stuitte echter op bezwaren. De Engelse projectontwikkelaar Gran Vista diende in januari 1974 een plan in voor een kantoorgebouw, dat zich eveneens uitstrekte over het uit omstreeks 1900 daterende Saskiahuis van de architecten A. Jacot en W. Oldewelt. In augustus van hetzelfde jaar wezen B en W dit plan echter af vanwege de al te grote schaal. Het architectenbureau Jan Brouwer Ass. uit Den Haag paste de plannen aan, maar de schoonheidscommissie Oude Stad keurde deze plannen af in mei 1975.¹

De schoonheidscommissie toonde zich inschikkelijker naar een tweede plan van Gran Vista, waarbij het Saskiahuis voorlopig zou blijven staan en er voor de rest wisselingen in hoogte toepassing zouden vinden, die de 'steriliteit van de nieuwbouw' konden verhullen. Een derde plan van Brouwer voor Gran Vista kwam in december 1976 wel door de commissie, nadat er uitdrukkelijk op was gewezen dat de nieuwbouw zich in de eerste plaats voegde naar het Burgemeester Tellegenhuis, in de volksmond het

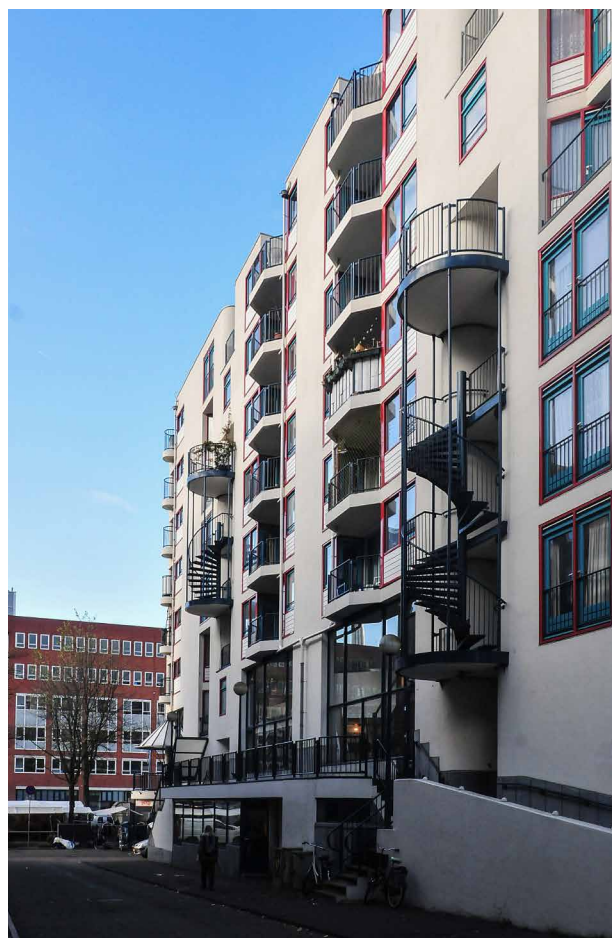
¹ Archief Dik Tuijnman, dozen Gran Vista; Radboud van Beekum, 'Dik Tuijnman (1937-2016), zoekend naar alternatieven', *Binnenstad* 278, 50 (2016), 86-87.

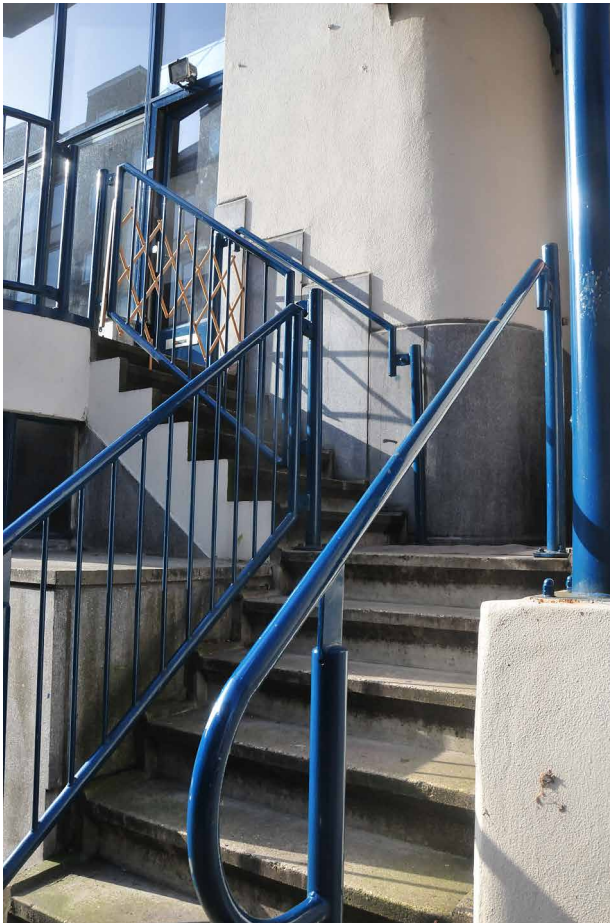
Afb. 2. De gevels aan de Jodenbreestraat en de Houtkopersdwarsstraat in mei 1986.. Foto Dienst Ruimtelijke Ordening, Stadsarchief Amsterdam.

Afb. 3. De hoek Jodenbreestraat en Houtkopersdwarsstraat. Foto auteurs, 2017.

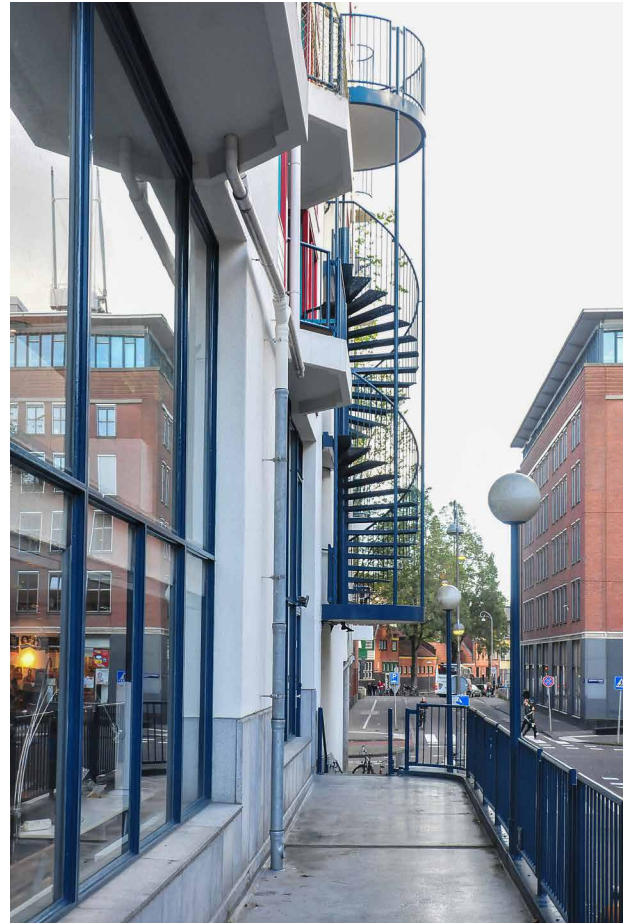
Afb. 4. De gevel aan de Houtkopersdwarsstraat. Foto auteurs, 2017.

Afb. 5. Opgang in de Houtkopersdwarsstraat aan de kant van de Jodenbreestraat. Foto auteurs, 2017.

Maupoleum genoemd, aan de noordzijde van de Jodenbreestraat, en het te bouwen stadhuis aan de kant van het Waterlooplein. Dit plan leidde echter tot protesten van de bewoners en tot het raadsadres *Jodenbreestraat*. Hier horen geen kantoren. Protest tegen de plannen van 'Gran Vista', aangeboden op 26 augustus 1977. Hierin eisten de bewoners dat de bouw aanvraag voor Gran Vista aangehouden zou worden. Zij stelden een overleg voor tussen Gran Vista, woningbouwverenigingen en overheidsinstanties over mogelijkheden van verwerving van de betreffende gaten in de bebouwing door de stedelijke overheid of een woningcorporatie en voor de toepassing van de toenmalige locatiesubsidieregeling. Deze regeling voorzag erin dat het rijk bijpaste in geval van dure grondaankopen om zo sociale woningbouw mogelijk te maken. De gemeente kocht de grond inderdaad aan.

In eerste instantie zag de in 1978 als wethouder aangetreden wethouder Jan Schaeffer alleen kans hier premiekoopwoningen te realiseren, aangezien de bouwkosten te hoog zouden uitvallen voor sociale woningbouw. De wederopbouwgroep Joden-

Afb. 6. Galerij langs de winkels/bedrijfsruimten in de Houtkopersdwarsstraat. Foto auteurs, 2017.

breestraat gaf vervolgens Dik Tuijnman opdracht voor een alternatief ontwerp met sociale huurwoningen. Daarbij moest Jodenbreestraat 24, het Titushuis, dat geïsoleerd was komen te staan door afbraak aan weerszijden, gehandhaafd blijven. Een andere eis betrof een opslag voor de markt op het Waterlooplein en winkels in de plint. Aanvankelijk dacht Tuijnman te kunnen volstaan met 58 woningen en vijf bouwlagen aan het Waterlooplein, maar gelet op de financiële haalbaarheid kwamen hier gedeeltelijk ook acht bouwlagen en werd het programma uitgebreid tot 62 woningen. De welstandcommissie, die de schoonheidscommissie had opgevolgd, liet zich lovend uit over het plan en sprak van een monumentaliteit 'die zelden bij woningbouw voorkomt'. De reeds ingeburgerde naam Gran Vista bleef gehandhaafd.

De architect

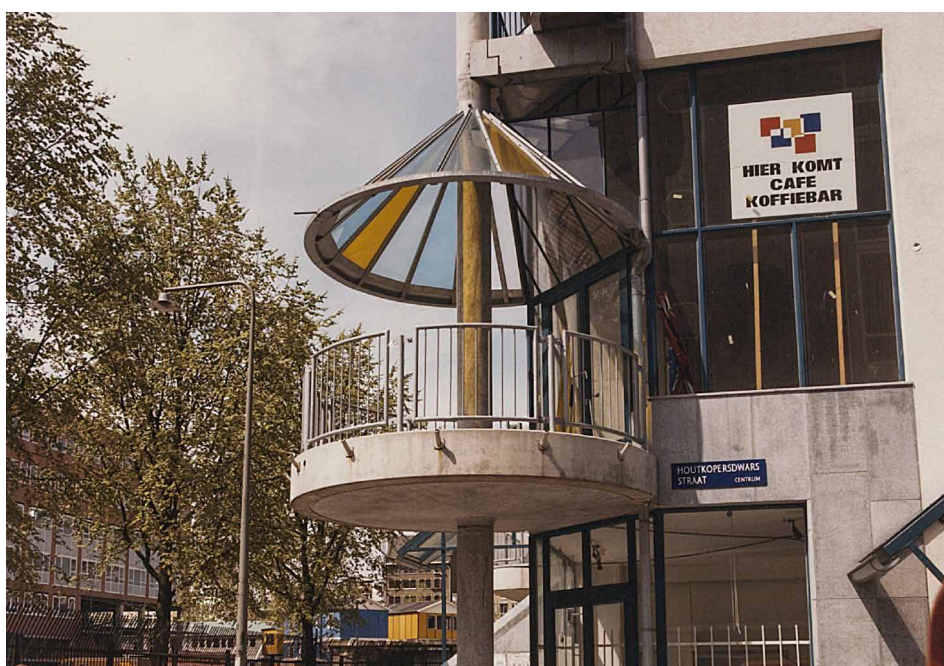
Th.A.P.C. (Dik) Tuijnman (1937-2016) begon zijn loopbaan als werknemer in een timmerfabriek. Via de avondschool, ambachtschool en de MTS werkte hij zich op en kwam te werken als bouwkundig te-

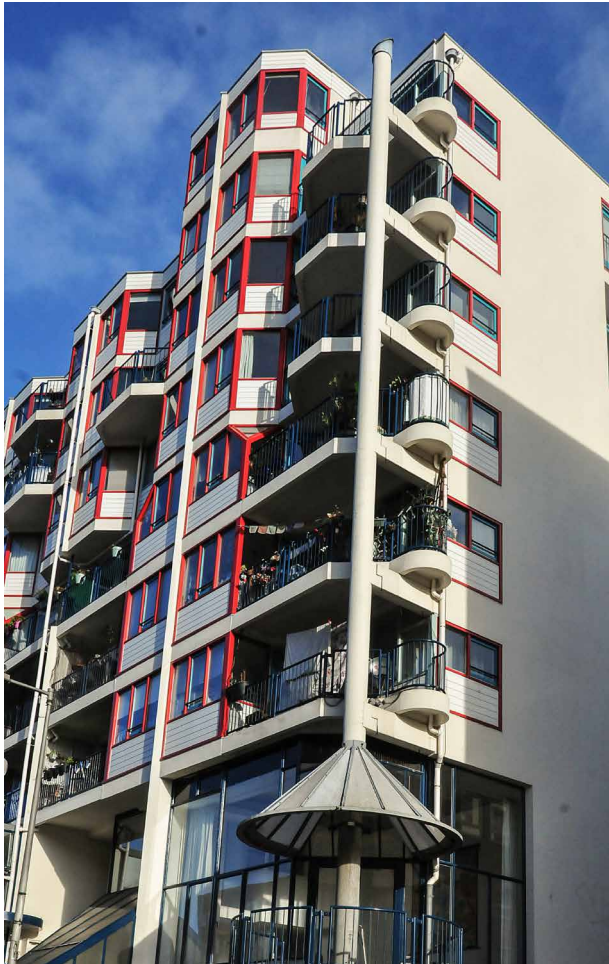
Afb. 7. Hoekpaviljoen en opgang galerij aan de Houtkopersdwarsstraat. Foto auteurs, 2017.

Afb. 8. De gevel aan het Waterlooplein, mei 1986. Foto Dienst Ruimtelijke Ordening, Stadsarchief Amsterdam.

Afb. 9. Het hoekpaviljoen op de hoek van het Waterlooplein, mei 1986. Foto Dienst Ruimtelijke Ordening, Stadsarchief Amsterdam.

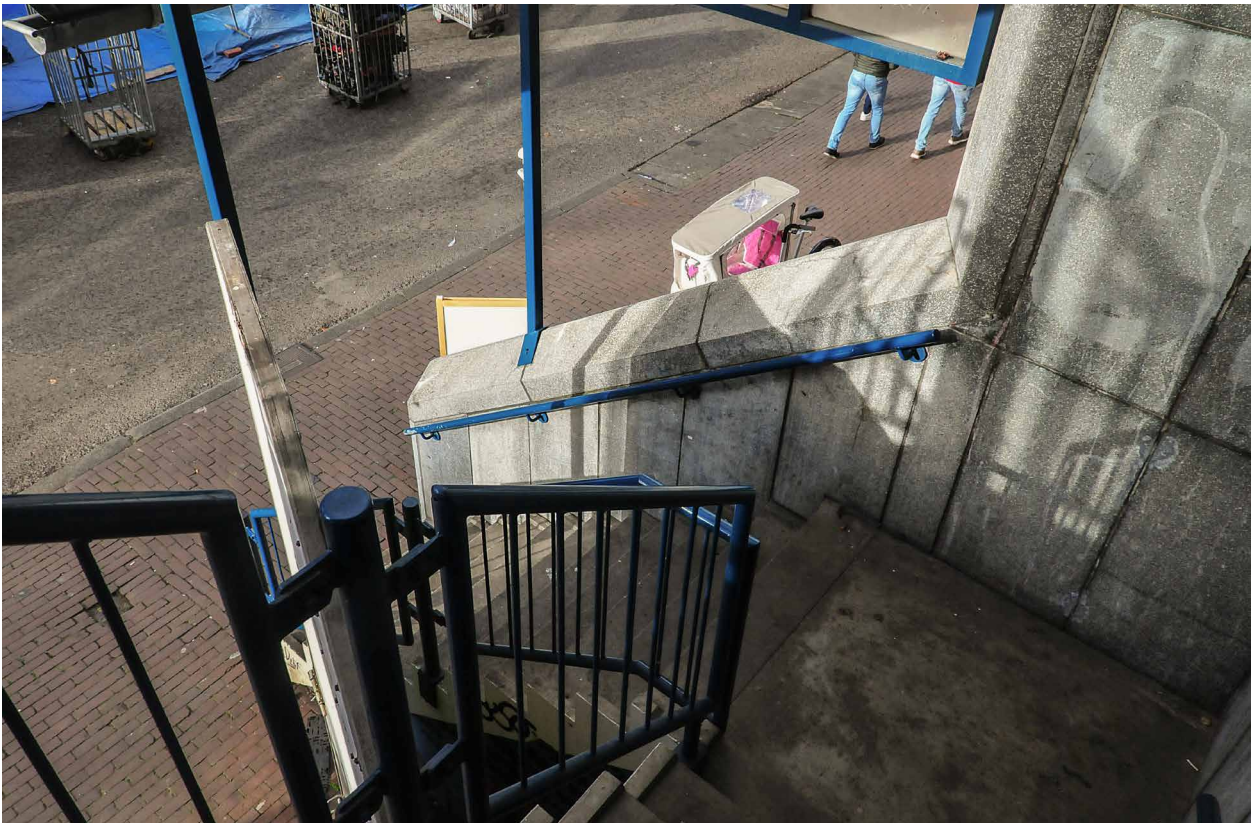

Afb. 10 (linksboven). De hoek Waterlooplein en Houtkopersdwarstraat. Foto auteurs, 2017.

kenaar bij de architecten Karel Sijmons en Aldo van Eyck. Uiteindelijk voltooide hij de Academie van Bouwkunst, waarna hij zich in 1968 vestigde als architect. Hij gaf les aan de Academie van Bouwkunst en de Gerrit Rietveld Akademie. Daarnaast verzorgde hij timmercursussen voor krakers aan de Zondag Timmerschool. Met zijn blauwe of witte overall plaatste hij zich buiten de gevestigde orde, en behoorde hij tot het kamp van de alternatievelingen. Zijn kleine oeuvre, dat ook enkele onuitgevoerde projecten telt, bestaat voornamelijk uit woningbouw in de stadsvernieuwing. Hij realiseerde in de Govert Flinkstraat in de Pijp een kleine invulling op de plek van een afgebrand huis. Hij werkte mee aan het alternatief voor het wederopbouwplan voor de Nieuwmarktbuurt door bureau Van Eyck & Bosch, dat in 1970 in het blad *Forum* verscheen. Dit plan voorzag in een terugkeer naar de oude rooilijnen en herstel van de woonfunctie. Hij droeg ook bij aan het door bureau Van Eyck en Bosch ontworpen woongebouw Pentagon aan de Sint Antoniesbreestraat, dat tussen 1975 en 1984 tot stand kwam.

In 1977 trok hij de aandacht met een plan voor een aanpassing van de Jodenbreestraat. Die had de breedte van een vierbaansweg gekregen. Aan de

Afb. 11 (onder). Opgang naar de woningen aan het Waterlooplein. Foto auteurs, 2017.

Afb. 12. De achtergevel van de woning van de woongroep in mei 1986. Foto Dienst Ruimtelijke Ordening, Stadsarchief Amsterdam.

Afb. 13. Achtergevel van het gehandhaafde pand Jodenbreestraat 24. Foto auteurs, 2017.

Afb. 14. De binnenplaats met opgang voor fietsen (blauwgeverfd), gezien naar de hoek met de Jodenbreestraat. Foto auteurs, 2017.

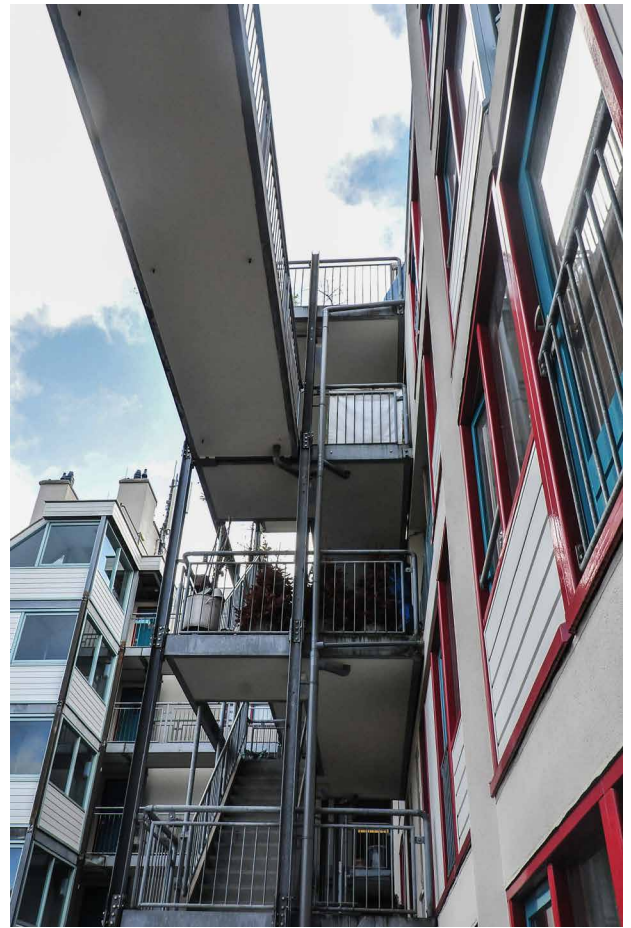

Afb. 15. De binnenplaats gezien naar het noordoosten.
Foto auteurs, 2017.

noordzijde hiervan, op de plek van de vroegere Jodenhottuinen, kwam in 1974 een kolossaal gebouw gereed, het Burgemeester Tellegenhuis van architect Piet Zanstra. Dit stond bekend om zijn brute lelijkheid en werd intens verguisd door de Amsterdamers. Voorlans dit gebouw wilde Tuijnman een winkelgalerij laten verrijzen met woningen, gescheiden van de betonnen kolos van Zanstra door een smalle binnenstraat. Vanwege de rijkelijke toepassing van glas sprak hij van een 'glazen fort' en proclameerde hij de 'Nieuwe Gezelligheid' tegenover de zakelijkheid van Zanstra.² De vormgeving vond zijn inspiratie in het destijds opkomende structuralisme, dat zich kenmerkte door een opbouw uit kleinschalige, zich telkens herhalende elementen. Deze ontwerpmethodiek was ontwikkeld door architecten als Aldo van Eyck, Herman Hertzberger en Jan Verhoeven.

Ongeveer gelijktijdig met het Gran Vista-complex ontwierp Tuijnman de stadsvernieuwingsprojecten Dijkstraat 81-111 (twee ateliers en zestien

² De Volkskrant, 21 maart 1975

Afb. 16. Trappen gezien naar het oosten.
Foto auteurs, 2017.

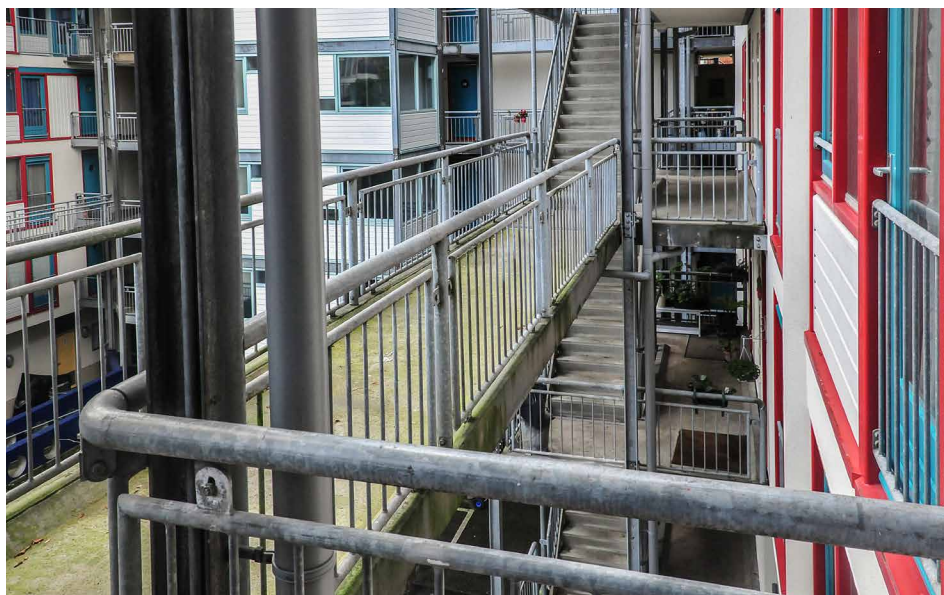
woningen), Korte Koningsstraat 13-19 (twee ateliers en zeven woningen) en Korte Koningdwarsstraat 4^{a-c} (drie woningen met een doorgang naar het speelterrein en de Siepersteeg) tot stand.

In al deze projecten besteedde hij veel aandacht aan de verkeerscirculatie door het gebouw met bijzondere opgangen en galerijen. Een groot gebouw als Gran Vista stelde hem in staat dit thema op een bijzondere manier uit te werken. Verder verwelkomde hij het in deze tijd bij de woningbouw verplichte balkon, door het als speels element in te passen in zijn ontwerp.

Beschrijving

Globale opzet

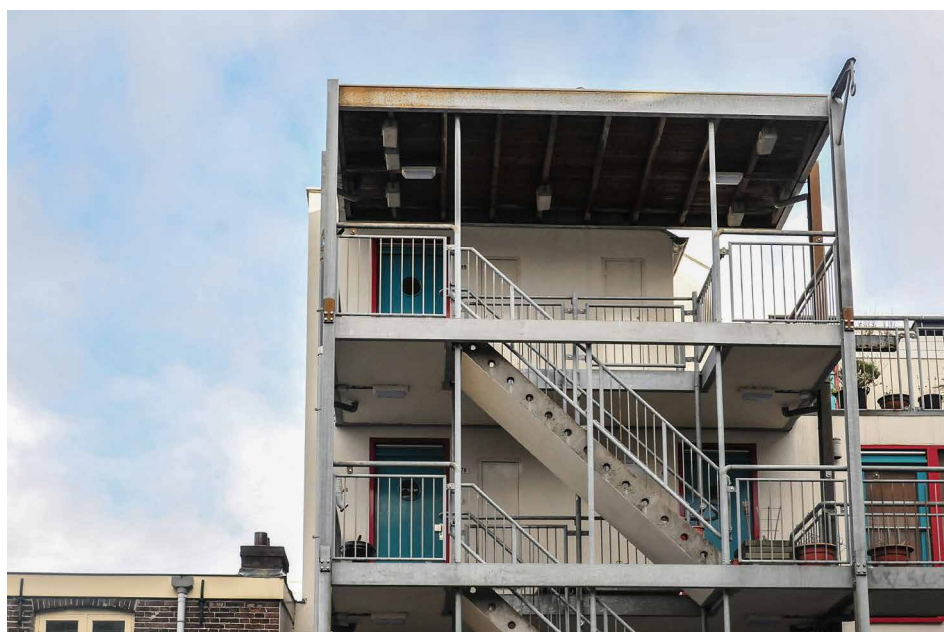
In 1981 startte de bouw van het complex aan het Waterlooplein, de Houtkopersdwarsstraat en de Jodenbreestraat. Aangezien het pand Jodenbreestraat 24 gehandhaafd bleef, kwam de bebouwing aan die straat uit twee delen te bestaan. Het project omvatte duizend vierkante meter marktberging, die op straatniveau uitkomt via twee grote poorten aan het Water-

*Afb. 17. Trappen en lucht-
brug op de binnenplaats
aan de kant van het
Waterlooplein.
Foto auteurs, 2017.*

*Afb. 18. Hoogteverschillen
aan de binnenplaats.
Foto auteurs, 2017.*

*Afb. 19. Woningen hoog
boven de binnenplaats.
Foto auteurs, 2017.*

Afb. 20. De binnenplaats gezien naar de Houtkopersdwarstraat. Foto auteurs, 2017.

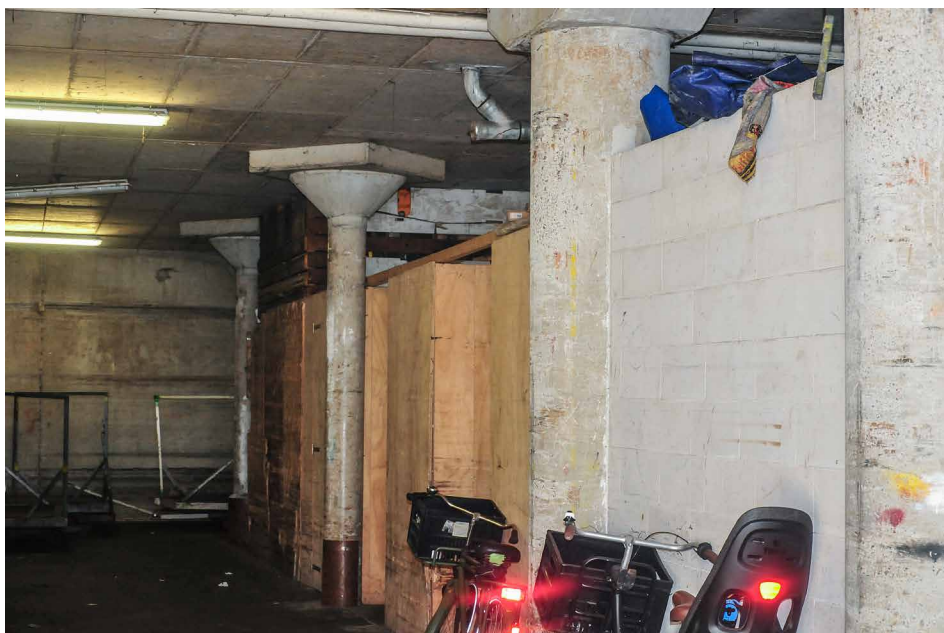
looplein. In totaal biedt het complex de mogelijkheid voor zeven grote winkels (onder te verdelen in 12 units), waarvan die aan de Jodenbreestraat en twee winkels aan het Waterlooplein direct vanaf de straat bereikbaar zijn. De winkels aan de Houtkopersdwarstraat en de overige aan het Waterlooplein liggen aan een gaanderij en zijn te bereiken via een trapopgang. Rond een binnenplaats boven de marktberging staan de drie vleugels met 6 eenkamerwoningen, 15 tweekamerwoningen, 18 driekamerwoningen, 17 vierkamerwoningen en 6 vijfkamerwoningen. Tussen de bestaande panden Jodenbreestraat 16 en 24 kwam een apart cascogeboouw voor een woongroep van 17 personen, waarvan de inrichting en de indeling door de bewoners werd bepaald. Een bijzondere opgave vormde het aflopende talud van de Jodenbreestraat, een vroegere zeevering. Hierdoor kreeg het Waterlooplein er aan de onderzijde een bouwlaag bij, die zijn aanvang neemt in de Houtkopersdwarstraat. Tuijnman buitte dit hoogteverschil uit door hier opgangen en gaanderijen te brengen. Aan de zijde van het Waterlooplein is dit een hoge, met glas overdekte trap, aan de Jodenbreestraat een hellingbaan voor fietsen en een trapje.

Opgangen en galerijen

De verschillende woningtypen stelden Tuijnman in staat te variëren met de opgangen en die als een bijzonder ontwerpelement uit te buiten. Op de binnenplaats gaan de bewoners op naar hun woningen via een mengeling van uitwendige steektrappen en inwendige trappenhuizen, in combinatie met binnen- en buitengalerijen en lichtbruggen. Dit gevarieerde stelsel maakt een tocht door het gebouw tot een ervaring vol verrassingen. Aan de Houtkopersdwarstraat hangen aan de buitengevel bovendien twee open spiltrappen die op verschillende hoogten aanvangen en eindigen. Beneden loopt hier ook een gaanderij langs de winkels, die zich vanwege het aanwezige talud boven het straatniveau bevinden. Het ronde, uitstekende paviljoen met de glazen overkapping, laaghangend op de hoek van het Waterlooplein met de Houtkopersdwarstraat, hoort bij de winkel op de hoek. De opgangen aan weerszijden vertonen eveneens een glazen overkapping. De speelse omgang met de inwendige circulatie geeft het gebouw een bijzondere kwaliteit.

Geleding

De buitengevels wekken ondanks hun grote oppervlak geen kolossale indruk. Debet hieraan is de overwegend verticale geleding en de grote variatie aan speels toegepaste, telkens terugkerende elementen. Aan het Waterlooplein beslaan de hoge winkelruimten de twee onderste bouwlagen. De twee bouwlagen daarboven vertonen een afwisseling van dichte onderdelen met vensters en houtwerk en open delen met inpandige balkons. De bouwlaag daarboven fungeert als overgang naar de hogere verdiepingen, waarin zowel de dichte delen als erkers naar voren komen en de balkons op soortgelijke wijze naar voren steken. Door deze gelaagde opbouw ontstaat een bijzondere opbouw, waarbij de hoogste lagen de meeste reliëf en nadruk krijgen. Aan de kant van de Jodenbreestraat begint dit reliëf met afwisseling tussen open en dicht, meteen boven de hoge winkelplint. Alleen de tweede verticale as vanaf de linkerhoek bereikt acht bouwlagen, de overige assen zeven. Deze hoge as verleent het gebouw nabij de hoek een extra accent. De gevel aan de Houtkopersstraat heeft door de toepassing van een groot aantal dichte wanden het karakter van een zijgevel. Net als aan de kant van het Waterlooplein, kregen de hogere bouwlagen van deze 'zijgevel' een andere behandeling dan de lagere. Het rechterdeel van de gevel, naar de Joden-

Afb. 21. De opslag voor de markt met later toegevoegde tussenwanden. Foto auteurs, 2017.

breestraat, telt een bouwlaag minder dan het linker-deel naar het Waterlooplein. Een vergelijkbare opzet met de nodige variatie vertoont het cascogebouw met de woongroep.

Bijzonder detaillering

Zowel buiten als op de binnenplaats trekken bijzondere details de aandacht. Een bijzondere vorm kregen de twee buitenhoeken in het gebouw aan weerszijden van de Houtkopersdwarsstraat. Op beide opengewerkte hoeken staat een ronde kolom, die doorloopt van onder tot boven. Ze steunen de balkons. Aan de Jodenbreestraat zijn dit driehoekige, naar voren stekende balkons, aan het Waterlooplein blijven de balkons achter het gevelvlak. Aan de kant van de Houtkopersdwarsstraat hebben deze balkons een kleine, halfronde uitstulping, die bewoners in staat stellen deze straat in te kijken. Deze halfronde vormen corresponderen met die in de veel grotere halfronde balkons aan deze straat direct boven de twee spiltrappen.

Overall in de gevel vormen de kleur van het beton en het houtwerk de basis van het kleurenpalet, maar daarbij paste Tuijnman in de kozijnen en hekwerken, meestal per as, blauwe en rode accenten toe. De blauwe accenten komen vooral voor in de naar binnen golvende delen van de gevel, de rode vooral op de naar buiten stekende onderdelen. Alleen in het hoekpaviljoen aan de kant van het Waterlooplein kwam in het glazen dak ook geel voor, wat het kleine hoekpaviljoen een bijzonder belang lijkt te geven. Het kleurenschema verkeert verder niet meer geheel in zijn oorspronkelijke staat. Zo maakte de blanke houtkleur plaats voor wit.

In de marktberging achterin staan bijzondere kolommen in paddenstoelvorm, met daarop een vierkante dekplaat. Een fraai uitgewerkte opening in het plafond voorziet de ruimte van daglicht.

Conclusie

Het complex vervult een bijzondere plaats in de architectuurgeschiedenis als een van de vroegste voorbeelden van stadsvernieuwing op een historisch beladen plaats, waar grootschalige kantoorbouw had moeten verrijzen in het kader van de wederopbouw. De architect Dik Tuijnman behoorde tot de representanten van het toenmalige structuralisme en vertegenwoordigde daarbij tevens de alternatieve bewegingen van die tijd, die zochten naar eigen levenswijzen. Hij sympathiseerde met de toenmalige krakersbewegingen en bracht, mede door zijn afvaligheid aan de gevestigde orde, een naar omvang uiterst bescheiden oeuvre voort. Van zijn oeuvre vormt dit project onmiskenbaar zijn meesterwerk.

In hoogte en door de afwisseling daarin, sluit het gebouw in alle drie de zijden steeds aan bij aansluitende bebouwing en de omgeving.

Het gebouw toont aan hoe het verkeer in een gebouw benut kan worden als een ontwerp-mogelijkheid die kwaliteit kan toevoegen aan het geheel. Het complex vertoont een uitzonderlijke geleding en opbouw en tevens een, zeker voor sociale woningbouw, ongekend verfijnde en verrassende detaillering, waarvan de kwaliteit destijds meteen ook al door de welstandscommissie werd onderkend.

In het kader van de aanwijzingen tot monument 'post 1965' komt dit complex als een van de eerste in aanmerking voor een aanwijzing tot monument.

